

ความล้มพันธ์

ร ะ ห ล อ ง

พระพุทธเจ้าหลวง

กับ

โรงเรียน และ วัดบางน้ำจืด

อนันต์ วัฒนานิก

“บิดาเป็นนครหนึ่งอยู่ทางตอนใต้ของสยาม
อาคารบ้านเรือนเป็นไม้และแฝก
แต่เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยฝีมืออย่างมีศิลปะ”

วัดบางน้ำจืดตั้งอยู่ริมถนนพิพิธ หันหน้าออกสู่น้ำตามี ด้านข้างติดกับสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองปัตตานีและร้านค้าที่ริมแม่น้ำเคยมีศาลาท่าน้ำ มีบริเวณกันเป็นรั้วรอบขอบชิดด้วยไม้ระแนงสำหรับพระภิกษุลงสรงน้ำ ปัจจุบันวัดให้เอกชนเช่าสถานที่ปลูกสร้างอาคารพาณิชย์ไปหมดแล้วต่างจากสภาพที่เป็นอยู่เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงนิพนธ์ถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในปี พ.ศ. 2427 ความว่า

“มีวัดไทยตั้งอยู่ปากถนน วัดหนึ่งชื่อวัดตานีซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าวัดบางน้ำจืด) อุโบสถถูกทำลายหมด มีกุฎีฝากระดานมุงกระเบื้อง 2 หลังแฝด มีพระพุทธรูปเลวๆ ตั้งอยู่หลายองค์ประดับด้วยเครื่องตกแต่งเป็นของจีน เพราะกัปตันจีนที่เมืองตานีนั้นเป็นสัปบุรุษในพระพุทธศาสนาซึ่งแรงได้ช่วยอุปถัมภ์ในวัดนั้น บริเวณวัดนี้มีรั้วไม้ไผ่ ประตูยอดตัดด้วยไม้กระดาน สลักเป็นราหูคาบจันทร์” มีพระสงฆ์ในวัด 11 รูป

ประวัติความเป็นมาของวัดแห่งนี้ ยังไม่เป็นที่ทราบกันชัดแจ้งว่าใครเป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อใด จากหลักฐานทางโบราณคดีสถานที่ปรากฏอยู่ในวัดก็ไม่มีสิ่งใดบ่งบอกว่ามีความเก่าแก่เกินสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ทั้งนี้มิได้หมายความว่าก่อนหน้านี้ (หรือสมัยอยุธยา) จะไม่มีวัดพุทธศาสนา และพระสงฆ์อยู่ในเมืองปัตตานี ดังจะทราบได้จากข้อความในหนังสือ เขียนโดย ชาวอังกฤษที่เข้ามาสู่เมืองตานีในปี พ.ศ. 2160 ความว่า

“ปัตตานีเป็นนครหนึ่งอยู่ทางตอนใต้ของสยาม อาคารบ้านเรือนเป็นไม้และแฝก แต่เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยฝีมืออย่างมีศิลป์ มีสุเหร่าหลายแห่ง มีชาวจีนมากกว่าชาวพื้นเมือง พลเมืองมีภาษาใช้กัน 3 ภาษา คือภาษามลายู ภาษาไทย ภาษาจีน

“ลวดลายราหูคาบจันทร์นี้ เรียกกันว่า ลายหน้ากาลบ้าง เกียรติมุขบ้าง เป็นที่นิยมตกแต่งตรงหน้าบ้านกุฎีและจั่วบ้านเรือนราษฎรสมัยนั้น

ชาวจีนสร้างศาลเจ้า ชาวไทยสร้างพระพุทธรูป พระสงฆ์มุ่งเหลือท่มเหลือง”

ที่แหล่งโบราณคดี บ้านจาและอำเภอ ยะรัง นักโบราณคดีสันนิษฐานกันว่าเป็นเมืองโกตามะลิโหมหรือเมืองลังกาสุกะ ตามตำนานเมืองนี้กล่าวว่า เมื่อพญาอินทรา ได้ย้ายเมืองลังกาสุกะมาสร้างเมือง “ปัตตานี ดารัสลาม” (นครสันติ) ขึ้นบนสันทรายบ้านกรือเซะ-บ้านบานา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2012-2057 นั้น พญาอินทราয়ั้่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน (เจติยะนิกาย ซึ่งแยกมาจากมหา สังฆิกะ นิกายต้นกำเนิดของนิกายมหายาน เมื่อประมาณ พ.ศ. 200 เศษ)

นิกายเจติยะนี้มีหลักคำสอนว่า

1. การสร้างพระเจดีย์ การประดับพระเจดีย์และการบูชาพระเจดีย์ เป็นบุญกุศลอันใหญ่หลวง
2. การถวายดอกไม้ และเครื่องประดับตกแต่ง-เป็นต้น แก่พระเจดีย์ ก็ถือว่าการได้รับบุญกุศลอันใหญ่หลวงเช่นกัน”

ดังนั้นที่บริเวณเมืองเก่าอำเภอยะรัง จึงปรากฏซากสถูปน้อยใหญ่ที่ปรักหักพังอยู่ถึง 30 องค์ และพบเศษชิ้นส่วนของเจดีย์ดินเผาขนาดต่างๆ แดกกระจายอยู่เป็นหมื่นๆ ชิ้น ในองค์พระสถูปร้างบ้านจาและ มีน้ำหนักถึง 3-4 ตัน ปัจจุบันเจ้าหน้าที่กองโบราณคดีที่ออกมาทำการขุดค้นเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี

พญาอินทรานั้นเมื่อย้ายเมืองลังกาสุกะมาสร้างเมืองปัตตานีดารัสลามแล้วพระองค์ทรงประชวรเป็นโรคเรื้อน นายแพทย์เช็คสอิด ชาวเมืองปาโล (บนเกาะสุมาตรา) ได้รับอาสาถวายการพยาบาลโดยมีเงื่อนไขว่าเมื่อพญาอินทราหายจากโรคเรื้อนแล้วจะต้องสละความเป็นพุทธมามกะ มานับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้น เมื่อพระองค์ได้รับการพยาบาล

ก็ปรารถนาเป็นบวชเป็นภิกษุ

“คูประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย ของพระอุดมคณาภิบาล หน้า 230 พิมพ์ครั้งที่ 2

จากนายแพทย์เช็คสอิด จนพระโรคหายสนิทแล้ว พระองค์ก็ทำพิธีนับถือศาสนาอิสลามเป็นกษัตริย์มุสลิมพระองค์แรกของเมืองปัตตานี ตามสัญญาที่ทรงตรัสไว้

ฝ่ายข้าราชการและประชาชนต่างก็พากันเข้านับถือศาสนาอิสลามตามพระองค์เป็นอันมาก จึงมีผู้ที่คงนับถือพุทธศาสนาหลงเหลืออยู่บ้าง เพราะพระองค์มิได้บังคับแต่อย่างใด ดังปรากฏหลักฐานการคงอยู่ของผู้คนที่นับถือพุทธศาสนาอยู่ในข้อเขียนของนาย Samuel ชาวอังกฤษ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นๆ

สำหรับวัดบางน้ำจืดนั้นสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นใหม่ในปลายรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือในปี พ.ศ. 2351 อันเนื่องมาจากกระตุปะกอลันเจ้าเมืองปัตตานีเป็นกบฏเจ้าพระยาอินทคีรีศรีสมุทรสงครามรามภักดีฯ เจ้าเมืองสงขลา ผู้ควบคุมดูแลเมืองปัตตานี ได้มอบหมายให้หลวงนายฤทธิ์ (เกียนจง) นายขวัญชัยมหาดเล็ก นำทหารเมืองสงขลา จะนะ และพัทลุง ยกกองทัพไปตีเอาเมืองปัตตานีคืน นายขวัญชัยมีความชอบสามารถจับตัวระตุปะกอลันได้ (หนังสือบางเล่มว่าระตุปะกอลันถูกปืนเสียชีวิต) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายขวัญชัยมหาดเล็ก ออกมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี “ยกคนไทย เลก ส่วย ตีบูก เมืองสงขลา เมืองพัทลุง เมืองจะนะ ซึ่งเป็นญาติพี่น้องหรือพรรคพวกปลัดจะนะ (ขวัญชัย) ให้อยู่เป็นกำลังรักษาราชการเมืองปัตตานี 500 ครัว เศษ”

จึงเชื่อได้ว่าชาวไทยกลุ่มนี้ คงจะช่วยกันสร้างวัดบางน้ำจืดขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับหมู่คณะ ตามประเพณีของชาวพุทธทั่วไป

ปี พ.ศ. 2358 พระยาดานีขวัญชัยถึงแก่อนิจกรรม นายพายน้องชายนาย

“คูพงศาวดารเมืองปัตตานี หรือ แลหลังเมืองตานี ประวัติเมืองลังกาสุกะ ประวัติเมืองปัตตานี ของอนันต์ วัฒนานิก

ขวัญชัย ได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง
ปัตตานีแทน ปี พ.ศ. 2359 “พวกไซยิด
และพวกรัตนาวง” ได้คบคิดกันเข้าปล้นบ้าน
พระยาตานี (พ่าย) และบ้านหลวงสวัสดิ์
ภักดี (ยิ้มชัย) ผู้ช่วยราชการเมืองตานี”
แต่ทำการไม่สำเร็จ ถูกพระยาตานีและสมัคร
พรรคพวกรวมกำลังกันต่อสู้ จนกระทั่งพวก
ไซยิดและพวกรัตนาวงแตกหนีไป

ครั้งความทราบไปถึงพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้
พระยาอภัยสงครามกับพระยาอินทศิริศรี
สมุทรสงครามรามภักดี อภิริยะปรากฏ
พาหุ (บุญชู) ออกไปพิจารณาเลือกสรรหา
บุคคล และโยกย้ายสับเปลี่ยนตัวผู้ว่าราชการ
เมืองทั้ง 7 เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์
พระยาตานี(พ่าย) จึงถูกย้ายให้ไปดำรง
ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองยะหริ่ง แดงตั้ง
ดวงสุทนต์มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี

จากการโยกย้ายสับเปลี่ยนตัวผู้ว่า
ราชการเมืองตานี ไปดำรงตำแหน่งผู้ว่า
ราชการเมืองยะหริ่งในครั้งนี้ ทำให้ชาวไทย
พุทธเป็นจำนวนมากอพยพติดตามตัวผู้ว่า
ราชการเมือง ไปอยู่ยังเมืองยะหริ่งเป็นอันมาก
ชาวไทยพุทธมีเหลืออยู่น้อย ไม่มีกำลังทำนุ
บำรุงวัดบางน้ำจืดให้เจริญรุ่งเรืองได้ คง
อาศัยชาวจีนที่ตั้งเป็นชุมชนกันอยู่ทางคอน
เหนือของวัด บริเวณนี้เรียกกันว่า “ตลาดจีน”
ปัจจุบันคือ บริเวณ 2 ฟากถนนอะเนาะรุ
ไปจรดศาลเจ้าชูกง (หรือศาลเจ้าแม่ลิ้มกอ
เหนี่ยว) และประตูจีน มาช่วยบำรุงรักษา
แต่วัดบางน้ำจืดสมัยนั้นก็ยังคงอยู่ในสภาพ
ที่ทรุดโทรมเต็มที่ ดังข้อความที่เจ้าฟ้ากรม
พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงนิพนธ์เป็น
รายงาน ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงในปี พ.ศ. 2427 ที่ยกมากล่าว
ไว้แล้วในตอนต้น

ดังนั้นเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
เสด็จประพาสแหลมมลายูในปี ร.ศ.107
(พ.ศ. 2431) ก็ได้เสด็จมายังวัดบางน้ำจืด
เพื่อทรงพิจารณาหาแนวทางการพัฒนาวัด
บางน้ำจืดทันที ดังปรากฏจากข้อความใน
พระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่ว่า

“วันจันทร์เดือน 10 ขึ้น 5 ค่ำ (10

ก.ย. 2431) เวลาเช้า 4 โมง ทอดสมอ
หน้าเมืองตานี ทรงเรือพระที่นั่งล่องมา
ประทับที่วัดตานี เสด็จทอดพระเนตรใน
โบสถ์ ซึ่งทำแล้วใหม่เป็นอย่างดี
พระพุทธรูปที่ทำใหม่เพิ่งจะแล้ว มีพระ 14
รูป ทรงทราบฯ ว่าการถือน้ำประจำปี เจ้า
เมืองกรมการประชุมถือน้ำที่วัดนี้ทุกคราว
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เงินให้ทำศาลาการเปรียญ เป็นที่สำหรับ
เด็กเรียนหนังสือด้วย แลให้เป็นที่สำหรับ
เจ้าเมืองกรมการมาประชุมถือน้ำแทนศาลา
หลังคาจากของเก่า”

“เด็กวานักหนัดเมืองปัตตานี
คือหลวงประสิทธิ์บุรีรัมย์
เป็นผู้สร้าง
สำหรับใช้เป็นสถานที่เรียน
ของนักเรียนสตรี
เรียกกันว่า
โรงเรียนประสิทธิ์
เป็นโรงเรียนต้นกำเนิด
ของโรงเรียน “เดอะปัตตานยานุกูล”
ในปัจจุบัน”

ต่อมาในปี ร.ศ. 108 (พ.ศ.2432)
“วันที่ 1 สิงหาคม เวลาเช้าโมงเศษ ทอดสมอ
ที่หน้าเมืองตานี พระยาพิทักษ์ธรรมสุนทร
พระศรีบริรัฐพิณิจ พระพิพิธภักดีลงมาหา--
เวลา 4 โมงแต่งตัวเตรียมศศ เพราะจะมีงาน
เป็นการฉลองวัด ขึ้นไปชั่วโมงครึ่ง ถึงฉนวน
หน้าวัดบางน้ำจืด ขึ้นไปเลี้ยงพระบนตึก
การเปรียญที่ทำใหม่ พระสงฆ์ฉัน 7 รูป--
พระยาตานีจัดของไทยทานมาช่วยในการ
ทำบุญ ผักขาวพยับ หมากกพญู กล้วยเทศ
ตอกไม้ ใบชา ไม้ขีดไฟ ข้าวสาร หักเหมือน
ขันตักบาตร มีทัพพีมาใส่ตัก ดูอยู่ข้างเข้าใจ

อย่างทำบุญไทยมาก ถวายเงินแทนเครื่อง
ไทยทาน พระครูองค์ละ 12 เหยียญ พระ
อันดับในวัดตานีองค์ละ 6 เหยียญ พระ
อันดับวัดใหม่องค์ละ 3 เหยียญ มิ่งงานฉลอง
โนราสองโรง มายงโรงหนึ่ง หนึ่งแขก
(ว้ายยาวอ)โรงหนึ่ง หนึ่งไทย(หนึ่งตลุง)
โรงหนึ่ง รำกฤษวงหนึ่ง เล่นแต่เช้าจนเย็น
ราษฎรมาประชุมกันกว่าสามพันคน เต็มไป
ทั้งลานวัด ให้พระยาไชยาจัดซื้อขนมผลไม้
และของกินต่างๆ บรรดาไม้ในตลาด จะเลี้ยง
ราษฎร ชื่อมาได้เพียง 18 เหยียญหมดตลาด
ต้องว่าให้ทำใหม่ แลให้หามาขายอีก จึงได้
ของมาตอนบ่าย ลิ่นเงิน 89 เหยียญหมด
สิ่งของ --- แลให้ คัดศิลาจารึก เรื่องที่
ปรารภสร้างศาลา และเพิ่มชื่อวัดว่า “วัด
ตานีนรสีมสร”

ปี ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) เสด็จ
มาเป็นครั้งที่ 3 เมื่อ “25 พฤษภาคม เวลาเช้า
1 โมง 40 นาที ถึงปากน้ำเมืองตานีทอด
เรือพระที่นั่งแล้ว พระยาสุขุมทัยวิฑิต พระยา
พิทักษ์ธรรมสุนทรจางวาง พระยาพิพิธภักดี
ผู้ช่วยราชการเมืองตานี พระยาณรงค์ฤทธิ์
พระยาเยลาฯ ได้ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทในเรือพระที่นั่ง --- มีพระราชดำรัส
ด้วยผู้ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท --- แล
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
สัญญาบัตรให้พระพิพิธภักดี(ตนกูอัปดุล
กาเดร์) ผู้ช่วยราชการเมืองตานีเป็นพระยา
วิฑิตภักดีศรีสุรวงษาพระยาตานี--- แล
เสด็จประทับเรือพระที่นั่งกรเชียง เรือกลไฟ
เสด็จไปเฝ้าแม่น้ำตานี เสด็จขึ้นที่ท่าฉนวน
ทรงพระดำเนินไปตามถนน -- -- จนถึง
บ้านพระยาตานีแลเสวยกลางวัน แลเสด็จ
พระราชดำเนินกลับมาลงเรือพระที่นั่งล่อง
น้ำมาประทับที่ท่าพิทักษ์หลวง แลทรงพระ
ดำเนินไปประทับที่วัดตานีนรสีมสรทอดพระเนตร
โรงเรียน อันตั้งอยู่ในวัดนี้ ซึ่งโปรดเกล้าฯ
พระราชทานเงินให้พระยาตานีสั่งสร้างขึ้น โรง
เรียนนี้มีนักเรียน 9 คน แลเสด็จเข้าไปทรง
นมัสการพระในอุโบสถแลเสด็จที่ศาลา ซึ่ง
พระราชทานเงินให้สร้างไว้แต่ก่อนนั้น กับ
ได้พระราชทานจตุปัจจัย เป็นมุลค่าราคา

20 บาท แก่พระครูพิพัฒน์สมณกิจ เจ้าอาวาสวัดนี้ และพระสงฆ์อีก 2 รูป ซึ่งมาแต่เมืองยะหริ่ง แลสงฆ์ในวัดตานีนรโมสรทั่วกัน”

ครั้งสุดท้ายเมื่อ วันที่ 1 ก.ค. 2448-” เวลาเช้าโมงเศษ เรือพระที่นั่งถึงตัวปัตตานี เวลาเช้า 2 โมงครึ่งเสด็จลงเรือกระเชี่ยง ไปขึ้นที่สะพานฝั่งตะวันออก ริมบ้านพระยาพิทักษ์ธรรมสุนทร” ซึ่งรับราชการตำแหน่งพระยาเมืองตานี(แทนตนกอบดุลกาเดร์) แล้วทรงพระราชดำเนินไปตามถนนริมน้ำ ทอดพระเนตรวัดตานีนรโมสร” -- เป็นครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นอีก 4 ปี พระองค์ก็เสด็จสวรรคต แต่ด้วยอำนาจพระบารมีของพระองค์ บันดาลให้ข้าราชการพ่อค้า ประชาชน พระสงฆ์ ร่วมใจกันช่วยทำนุบำรุงวัดและโรงเรียน ตามรอยพระยุคลบาทติดต่อกันมา-- ดังนี้

ด้านพระสงฆ์ พระองค์ทรงมีพระราชสาส์นลงวันที่ 24 กรกฎาคม ร.ศ.117 กราบทูลอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสให้รับภาระอำนวยการ ให้พระภิกษุช่วยสั่งสอนกุลบุตรเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงรับสนองพระราชประสงค์แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงมีพระบรมราชโองการออกประกาศจัดการเล่าเรียนหัวเมือง เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 117

หลังจากมีการประกาศจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมืองขึ้นแล้ว พระองค์ทรงแต่งตั้งผู้อำนวยการศึกษามณฑลทั่วพระราชอาณาจักรขึ้น เพื่อดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นในวัด คือให้-- “11.พระศิริธรรมมุนี วัดท่าโพธิ์ นครศรีธรรมราช เป็นผู้อำนวยการในมณฑลนครศรีธรรมราชและในมณฑลปัตตานี”

ในปี ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2473) พระศิริธรรมมุนี เจ้าคณะมณฑลและพระ

สมุหเถียงได้เดินทางมาปรึกษาเจ้าอาวาสเจ้าเมืองและกรรมการเพื่อพิจารณาจัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดสำคัญในมณฑลปัตตานีที่มีความพร้อมที่จะดำเนินการเรียน การสอนได้ ดังนี้

- 1 เมืองหนองจิก ตั้งโรงเรียนเพชรานุกูลกิจ ขึ้นที่วัดมุขลินทวาภิวิหาร
- 2 เมืองปัตตานี ตั้งโรงเรียนสุนทรวิทยาคาร ขึ้นที่วัดตานีนรโมสร¹
- 3 เมืองยะหริ่ง ตั้งโรงเรียนราชรักษุปราการ ขึ้นที่วัดบูรพาาราม (วัดออก)
- 4 เมืองสายบุรี ตั้งโรงเรียนวิมลญาณพิทักษ์ ขึ้นที่วัดสักขี

ในปี พ.ศ. 2455 โรงเรียนสุนทรวิทยาคารเป็นที่นิยมของประชาชนส่งบุตรหลานเข้าเรียนเป็นจำนวนมากศาลาการเปรียญของวัดตานีนรโมสรไม่สามารถรับนักเรียนเข้าเรียนได้หมด พระยาศักดิ์เสนี สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี อนุญาตให้ใช้เรือนราชประสิทธิ ซึ่งเป็นเรือนสำหรับรับรองแขกเมือง ให้เป็นสถานที่เรียน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2455-56 ข้าราชการพ่อค้าประชาชน พร้อมใจบริจาคทุนทรัพย์เป็นจำนวนเงิน 15,330 บาท 23 สตางค์ เพื่อสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ขึ้นอีก 1 หลัง เป็นอาคารไม้ยกพื้นชั้นเดียว

“กว้าง 4 วา 2 ศอก ยาว 22 วา 2 ศอก มีมุขหน้า กว้าง 18 ศอก ยื่นออกไป 6 ศอก สูงจากพื้นดินถึงพื้น 5 ศอก จากพื้นถึงเพดาน 7 ศอก แบ่งเป็นห้องเรียน 6 ห้อง ห้องหนึ่ง กว้าง 3 วา ยาว 4 วา 2 ศอก ห้องพักครู 2 ห้อง กว้างยาวห้องละ 6 ศอก มีห้องประชุมห้องหนึ่ง กว้าง 4 วา 2 ศอก ยาว 6 วา พื้นและไม้กระดาน หลังคามุงกระเบื้อง เสาก่ออิฐถือปูน

¹รายงานพระสงฆ์ตรวจราชการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราช ในราชกิจจานุเบกษา 7 ธันวาคม ร.ศ. 119 เล่ม 17 หน้า 1-25

ปูน ทาสีทั้งภายใน และภายนอก”²

อาคารเรียนทั้งสองหลังนี้ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันคือริมคลองสามัคคี ปัจจุบันได้รื้อถอนออกไปหมดแล้ว คงเหลือแต่ตึกขาวซึ่งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาใช้อยู่ตึกขาวนี้ คหบดีเมืองปัตตานี คือ หลวงประสิทธิ์บุรีรัมย์ เป็นผู้สร้างสำหรับใช้เป็นสถานที่เรียนของนักเรียนสตรี เรียกกันว่าโรงเรียนประสิทธิ์ เป็นโรงเรียนต้นกำเนิดของโรงเรียน “เคหะปัตตนยานุกูล” ในปัจจุบัน กล่าวกันว่าเกิดจากความอนุเคราะห์ของคุณหญิงหม่อมเบอรทา ชาวเยอรมัน (ภรรยาของพระยาเดชาขุขิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี)

พิธีเปิดอาคารเรียนครั้งนี้ มหาอำมาตย์ตรีพระยาเดชาขุขิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานีได้ทูลเชิญเสด็จมหาอำมาตย์โท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสายบุรีราเมศวร์สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชมาเป็นประธานในการเปิดอาคารเรียน เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2457 มีนามตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานว่า-----“โรงเรียนเบญจมราชูทิศ” เพื่อเป็นอนุสรณ์ แต่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่ทรงริเริ่มดำเนินการให้มีโรงเรียน และการเรียนการสอนขึ้นในมณฑลปัตตานีเป็นครั้งแรก

ส่วนวัดตานีนรโมสร หรือวัดบางน้ำจืด ก็ได้มีการพัฒนาสืบต่อเนื่องมาด้วยดี จนกระทั่งได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ทั้งนี้ก็เนื่องจากพระบารมีของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระปิยะมหาราช ผู้เปี่ยมด้วยพระเมตตาปราณีหมายมุ่งให้กุลบุตรชาวเมืองปัตตานีมีศักยภาพทางสติปัญญาอนามัยและจริยธรรมวัฒนธรรม จะได้เป็นกำลังของ --- ประเทศชาติต่อไป ---

²คัดจากเรื่องแจ้งความกระทรวงธรรมการเรื่องสร้างโรงเรียนเบญจมราชูทิศมณฑลปัตตานี ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32 หน้า 188 เดือนเมษายน 2458